

ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH

Grażyna ADAMCZYK-ŁOJEWSKA

Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy, Zakład Ekonomii i Zarządzania

Słowa kluczowe: działalność pozarolnicza, obszary wiejskie, poziom rozwoju ekonomicznego, struktura sektorowa, różnicowanie przestrzenne

Streszczenie

W pracy przedstawiono wyniki badań charakteryzujące strukturalne i przestrzenne uwarunkowania rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. Omówiono wyniki analizy korelacyjnej między terytorialnym zróżnicowaniem poziomu rozwoju ekonomicznego i struktury sektorowej gospodarki w ujęciu regionalnym i na tym tle znaczenie działalności pozarolniczej w rozwoju systemów przestrzennych. Korzystając z komputerowego Banku Danych Lokalnych (BDL) GUS oraz techniki GIS przeprowadzono analizę wybranych czynników (pracujących w działalności pozarolniczej, zakładów osób fizycznych rejestrowanych w systemie REGON, dochodów budżetów gmin z tytułu udziału w podatku dochodowym) charakteryzujących pośrednio zróżnicowanie poziomu rozwoju działalności pozarolniczej w przekroju regionów i mikroregionów, z wyodrębnieniem obszarów wiejskich i miast. Przedstawiono wnioski wynikające z analizy strukturalnych i przestrzennych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich.

WSTĘP

Przeprowadzone szersze badania w ujęciu ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2003; Problemy ..., 2001] wykazały, że struktura sektorowa gospodarki zmienia się wraz z rozwojem ekonomicznym i zasadniczo różni w poszczególnych jego etapach. W odniesieniu do pracujących struktura ta może być traktowana jako swoisty wyznacznik poziomu i etapu rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów i regionów.

Adres do korespondencji: dr G. Adamczyk-Łojewska, Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Zakład Ekonomii i Zarządzania, ul. Grodzka 18/20, 85-109 Bydgoszcz; tel. +48 (52) 374-99-65, e-mail: strateg@atr.bydgoszcz.pl

Pod względem zaawansowania zmian w strukturze sektorowej pracujących Polskę i kraje wysoko rozwinięte dzieli duży dystans. Zapewnienie podstaw trwałego rozwoju wiąże się z potrzebą przyspieszenia zmian strukturalnych w tym zakresie poprzez rozwój działalności pozarolniczej, zwłaszcza produkcyjnej. Rozwój takiej działalności, w tym na obszarach wiejskich, może wpłynąć na zmniejszenie bezrobocia jawnego, a – co istotne – także ukrytego, poprzez umożliwienie odpływu nadmiaru ludności z rolnictwa. Działalność ta może przyczynić się do istotnego wzrostu społecznej wydajności pracy i dochodów ludności, a w konsekwencji stworzyć ekonomiczne podstawy szerszego rozwoju sektora usług, który uzależniony jest przede wszystkim od popytu wewnętrznego.

W pracy przedstawiono wyniki analizy korelacyjnej między terytorialnym zróżnicowaniem poziomu rozwoju ekonomicznego regionów (49 województw), mierzonym wielkością produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca oraz społecznej wydajności pracy (tj. wartości dodanej brutto w przeliczeniu na 1 pracującego), a strukturą sektorową pracujących i wartości dodanej brutto oraz wielkości tej wartości w poszczególnych sektorach w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Na podstawie analizy zweryfikowano w aktualnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych Polski znaczenie poszczególnych sektorów, w tym działalności pozarolniczej, w rozwoju systemów przestrzennych.

Przeanalizowano w przekroju regionów i mikroregionów, z wyodrębnieniem obszarów wiejskich i miast, następujące wybrane czynniki:

- liczbę pracujących poza rolnictwem indywidualnym w podmiotach gospodarczych zatrudniających więcej niż 5 osób;
- liczbę zakładów osób fizycznych rejestrowanych w systemie REGON, uzupełniających w pewnym zakresie informacje dotyczące małych podmiotów gospodarczych;
- dochody budżetów gmin z tytułu udziału w podatku, informujące o relacjach łącznych dochodów uzyskiwanych przez osoby fizyczne i prawne z działalności pozarolniczej.

Czynniki te, charakteryzując pośrednio zróżnicowanie przestrzenne działalności pozarolniczej w przekroju mikroregionów, dostarczają istotnych przesłanek na temat struktury przestrzennej gospodarki polskiej, m.in. w zakresie wyodrębniania się obszarów rozwijających się, w tym urbanizujących się obszarów wiejskich, jak również opóźnionych w rozwoju obszarów peryferyjnych.

ZAKRES I METODY BADAŃ

Analizę strukturalnych uwarunkowań rozwoju przeprowadzono w układzie regionalnym, tj. w przekroju 49 województw (funkcjonujących do 31.12.1998 r.), w oparciu o dane GUS z 1997 roku. O badaniu omawianych zjawisk w tym przekroju przestrzennym zdecydowały istotne walory poznawcze takiego ujęcia.

Umożliwiło to, z uwagi na znaczną liczbę obiektów (49 województw), zastosowanie elementów statystyki matematycznej (analizy korelacyjnej), z równoczesnym wykorzystaniem opracowanych przez GUS syntetycznych mierników oceny poziomu rozwoju gospodarczego (produktu krajowego brutto i wartości dodanej brutto); szacunki takie są dostępne dla tych województw do 1997 r., brak jest natomiast odpowiednich danych syntetycznych dla mniejszych jednostek przestrzennych.

Na uwagę zasługuje również fakt, że badane województwa tworzone były na bazie regionalnych układów osiedleńczych powiązanych z miastami, stąd lepiej charakteryzują przestrzenne zróżnicowanie gospodarki kraju. W badaniu zjawisk w przekroju tych województw efekt niwelowania się rzeczywistych dysproporcji w wyniku uśredniania danych statystycznych jest znacznie mniejszy niż w badaniu obecnie istniejących 16 województw.

Analizę wymienionych we wstępie czynników, charakteryzujących pośrednio zróżnicowanie przestrzenne działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich, przeprowadzono wykorzystując komputerowy Bank Danych Lokalnych (BDL) GUS z 1998 r. i technikę GIS. Umożliwiło to analizę zarówno w skali całego kraju, jak również w ujęciu regionalnym (16 województw funkcjonujących od 1.01.1999 r.) oraz mikroregionalnym, tj. gmin, z wyodrębnieniem obszarów wiejskich i miast. W badaniach obszarów wiejskich i miast uwzględniono dane gmin zgodnie z symbolami terytorialnymi przyjętymi w BDL GUS. Tak rozumiane obszary wiejskie obejmują gminy wiejskie i tereny wiejskie w gminach miejsko-wiejskich.

Przeprowadzona w pracy analiza, dotycząca lat 1997 i 1998, charakteryzuje strukturalne i przestrzenne uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich w Polsce po kilku latach znacznego ożywienia gospodarczego, jakie miało miejsce w okresie 1993–1998¹⁾.

STRUKTURA SEKTOROWA GOSPODARKI A POZIOM ROZWOJU EKONOMICZNEGO REGIONÓW

Przeprowadzone w ujęciu regionalnym (w przekroju 49 województw) badania wskazują na istnienie wyraźnej zależności między poziomem rozwoju ekonomicznego, mierzonym wielkością produktu krajowego brutto (PKB) na mieszkańca, a strukturą sektorową gospodarki, w tym zwłaszcza strukturą sektorową pracujących. Zależność ta jest konsekwencją występowania w Polsce dużych, i nadmiernie zwiększających się w latach 90., międzysektorowych różnic w wielkości wytwarzanego produktu krajowego brutto (PKB) w przeliczeniu na 1 pracującego.

¹⁾ Szersze badania [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2003], obejmujące również zmiany poziomu rozwoju gospodarczego w latach 1992-1997 w 49 województwach, wskazują na narastanie dysproporcji w poziomie rozwoju tych regionów. Wstępna analiza, dotycząca lat 1998–2001 w układzie już 16 województw, potwierdza również niekorzystną tendencję do pogłębiania się zróżnicowania polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej.

Zróznicowane w latach 90. w Polsce tempo inflacyjnego wzrostu cen określonych grup produktów (rolnych oraz pozostałych dóbr i usług), a także rozwoju poszczególnych sektorów, spowodowało istotne zmiany w nominalnej strukturze sektorowej PKB. Polegały one m.in. na zmniejszaniu się udziału sektora rolniczego z 8,5% PKB (liczonego w cenach bieżących) w 1990 r. do 3,8% w 2001 r. [Rocznik ..., 2003]. Zmiany te nie znajdują odpowiedniego odniesienia w strukturze pracujących. O ile w 1990 r. pracujący w sektorze rolniczym stanowili 27,6% ogółu pracujących, to w 2001 r. udział ten zwiększył się do 28,6%. W rezultacie międzysektorowe różnice w wydajności pracy niekorzystnie pogłębiły się, w porównaniu z krajami Unii Europejskiej. W latach 80. relacje wielkości wytworzonego PKB na jednego pracującego w rolnictwie, w przemyśle i budownictwie ujmowanych łącznie oraz w usługach, kształtowały się w Polsce odpowiednio jak 1 : 3 : 2,4, w 1995 r. jak 1 : 4 : 5, w 1998 r. – 1 : 7,2 : 9,5, a w 2001 r. jak 1 : 9,7 : 10,6. We Francji, wyróżniającej się w UE stosunkowo dużą rozpiętością wydajności pracy, relacje te w 1995 r. kształtowały się jak 1 : 2,4 : 2,4 [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2001].

Z przeprowadzonej w układzie 49 województw analizy korelacyjnej wynika, że w istniejących w latach 90. niekorzystnych uwarunkowaniach rynkowych, w tym cenowych, działalność sektora rolniczego nie była czynnikiem dynamizującym rozwój. Świadczą o tym ujemne współczynniki korelacji między poziomem rozwoju ekonomicznego (mierzonym wielkością PKB na mieszkańca i wartością dodaną brutto na pracującego) poszczególnych województw a terytorialnym rozkładem udziału sektora rolniczego w ogólnej liczbie pracujących (–0,58 i –0,89) oraz w tworzeniu wartości dodanej brutto (–0,39 i –0,51), jak również wytwarzanej w tym sektorze wartości dodanej brutto na 1 mieszkańca (–0,13 i –0,51) (tab. 1).

Przeprowadzona analiza wykazała, że im wyższy jest w województwie udział sektora rolniczego w ogólnej liczbie pracujących oraz wytwarzaniu wartości dodanej brutto, tym na ogół niższa jest średnia wydajność pracy (rys. 1) oraz poziom rozwoju gospodarczego, mierzony wielkością PKB na mieszkańca.

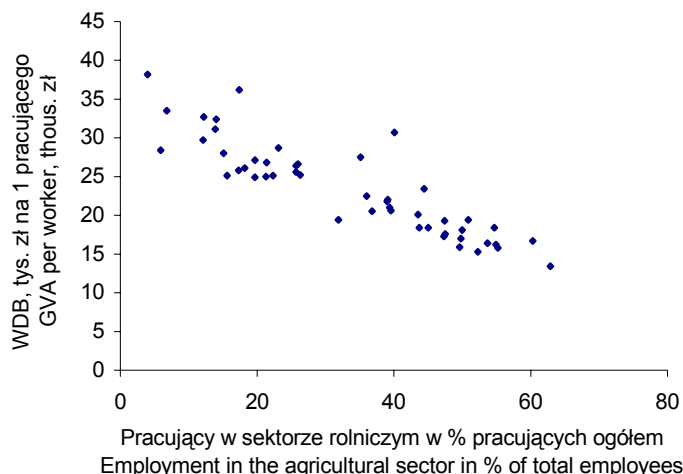
Podobnie województwa o relatywnie dużej wartości dodanej brutto, wytworzonej w sektorze rolniczym w przeliczeniu na mieszkańca (tj. ciechanowskie, łomżyńskie, zamojskie, siedleckie, białkopodlaskie czy suwalskie), charakteryzowały się względnie niskim poziomem rozwoju gospodarczego.

Na tle omawianych tendencji korzystnie wyróżniały się wskaźniki dwóch województw: płockiego oraz leszczyńskiego. Województwo płockie, mimo dużego udziału sektora rolniczego w ogólnej liczbie pracujących (40,1%) oraz wartości dodanej brutto (10,9%), z uwagi na zlokalizowane na jego terenie zakłady przemysłu petrochemicznego, zajmowało w 1997 r. drugie miejsce w kraju (po woj. warszawskim) zarówno pod względem wielkości PKB na 1 mieszkańca jak i wielkości WDB na 1 pracującego. Przykład województwa leszczyńskiego może natomiast wskazywać na możliwość zahamowania, a nawet odwrócenia,

Tabela 1. Współczynniki korelacji charakteryzujące (w przekroju 49 województw) zależności między poziomem rozwoju gospodarczego a strukturą sektorową gospodarki¹⁾**Table 1.** Correlation coefficients between economic development and sectoral structure of economy (for 49 voivodships)¹⁾

Badane czynniki (zmienna <i>x</i>) Studied factors (<i>x</i> variable)	Mierniki poziomu rozwoju gospodarczego (zmienna <i>y</i>) Measures of economic development (<i>y</i> variable)	
	WDB ²⁾ na 1 pracującego GAV ²⁾ per worker	PKB ³⁾ na 1 mieszkańca GDP ³⁾ per capita
Rozkład terytorialny pracujących w poszczególnych sektorach w relacji do ogółu pracujących: Territorial distribution of employees in particular sectors to the total employment		
• rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo agriculture, forestry, fishery	-0,89	-0,58
• działalność pozarolnicza: non-agricultural activity:	0,89	0,58
– przemysł i budownictwo industry and building	0,81	0,50
– usługi services	0,83	0,56
– rynkowe market	0,85	0,63
– nierynkowe non-market	0,62	0,23
Rozkład terytorialny udziału poszczególnych sektorów w tworzeniu wartości dodanej brutto: Territorial distribution of the contribution of particular sectors to gross value added		
• rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo agriculture, forestry, fishery	-0,51	-0,39
• działalność pozarolnicza: non-agricultural activity	0,51	0,39
– przemysł i budownictwo industry and building	0,50	0,43
– usługi services	-0,17	-0,18
Rozkład terytorialny wartości dodanej brutto wytworzonej w poszczególnych sektorach w przeliczeniu na 1 mieszkańca: Territorial distribution of per capita gross value added produced in particular sectors		
• rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo agriculture, forestry, fishery	-0,26	-0,13
• działalność pozarolnicza: non-agricultural activity	0,88	0,91
– przemysł i budownictwo industry and building	0,81	0,80
– usługi services	0,71	0,77

¹⁾ Pełne wyniki analizy korelacyjnej zawarte są w pracy ADAMCZYK-ŁOJEWSKIEJ [2003].¹⁾ Whole set of data on correlation analysis is given in ADAMCZYK-ŁOJEWSKA [2003].²⁾ WDB – wartość dodana brutto. ²⁾ GVA – gross value added.³⁾ PKB – produkt krajowy brutto. ³⁾ GDP – gross domestic product.



Rys. 1. Średnia wydajność pracy w zależności od udziału pracujących w sektorze rolniczym w ogólnej liczbie pracujących (49 województw, 1997 r.)

Fig. 1. Mean labour efficiency in relation to the ratio of employees in agricultural sector to the total employment (49 voivodships, 1997)

niekorzystnych dla rolnictwa tendencji, zwłaszcza w regionach o sprzyjających warunkach do rozwoju tej dziedziny. Województwo to, mimo nieco niższego od średniego w kraju poziomu rozwoju działalności pozarolniczej (zarówno przemysłowej jak i usługowej), a relatywnie dużej wartości dodanej brutto wytworzonej w rolnictwie na 1 pracującego w tym sektorze, a także na 1 mieszkańca, w 1997 r. osiągnęło względnie wysoki poziom rozwoju gospodarczego [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2003].

Istniejące bardzo duże terytorialne różnice w wydajności pracy w sektorze rolniczym (w 1997 r. współczynnik zmienności wynosił 57,5%), znacznie większe niż w przypadku produktywności użytków rolnych (współczynnik zmienności 44,6%), są konsekwencją zróżnicowania wielu czynników naturalnych i społeczno-ekonomicznych, w tym głównie liczby pracujących w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych oraz przeciętnej wielkości gospodarstwa (tab. 2).

Jak wykazały badania korelacyjne w układzie 49 starych województw, w przypadku większości z nich znajduje odniesienie prawidłowość, że im więcej osób pracuje w rolnictwie (na 100 ha użytków rolnych) i im większy jest udział małych gospodarstw indywidualnych, tym wartość dodana brutto na 1 pracującego jest na ogół mniejsza (rys. 2 i 3).

Należy jednak zwrócić uwagę, że w grupie kilku województw (warszawskim, leszczyńskim, poznańskim i pilskim), charakteryzujących się dużym udziałem intensywnej i pracochłonnej produkcji rolniczej, omawiane zależności zmieniają swój kierunek. W tej grupie wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego

Tabela 2. Współczynniki korelacji między średnią wydajnością pracy i produktywnością użytków rolnych a wybranymi czynnikami w sektorze rolniczym (49 województw, 1997 r.)

Table 2. Correlation coefficients between mean labour efficiency, cropland productivity and selected factors in agricultural sector (49 voivodships, 1997)

Wybrane czynniki (zmienna x) Selected factors (x variable)	WDB ¹⁾ , tys. zł (zmienna y) GVA ¹⁾ in thous. zł (y variable)	
	na 1 pracującego per 1 worker	na 1 ha użytków rolnych per 1 ha croplands
Wartość brutto środków trwałych na 1 pracującego (tys. zł) Gross value of fixed assets per 1 worker (in thous. zł)	+0,84	+0,15
Liczba pracujących na 100 ha użytków rolnych Employed per 100 ha croplands	-0,68	+0,03
Średnia wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego (ha użytków rolnych) Mean size of individual farm (ha croplands)	+0,68	-0,15
Współczynnik bonitacji użytków rolnych Coefficient of cropland class	+0,07	0,09
Zużycie nawozów sztucznych NPK na 1 ha użytków rolnych Fertilizer consumption per ha	+0,43	+0,17

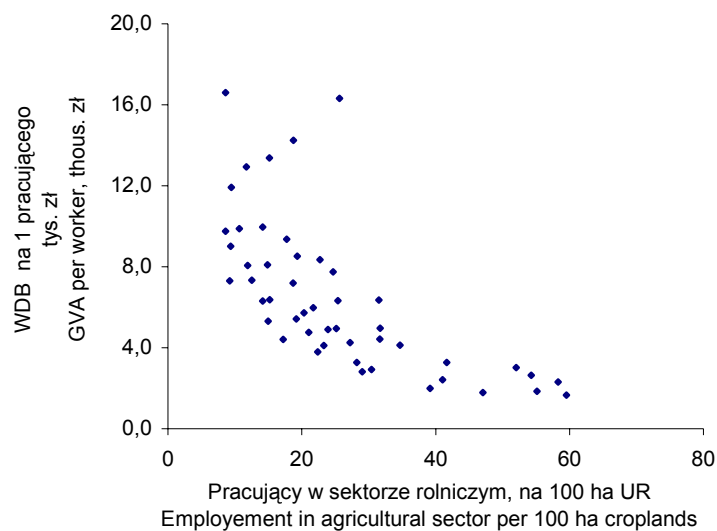
Źródło: wyliczenia własne. Source: own calculations.

¹⁾ Jak w tabeli 1. ¹⁾ As in tab. 1.

była relatywnie wysoka i zwiększała się wraz ze wzrostem liczby pracujących (na 100 ha użytków rolnych) oraz zmniejszaniem się wielkości przeciętnego gospodarstwa rolnego (tab. 3, por. rys. 2 i 3).

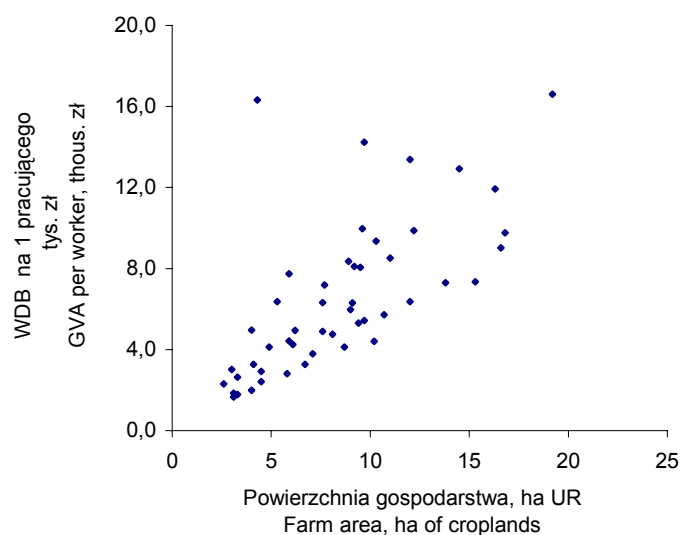
W uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych kraju w latach 90. czynnikiem decydującym o poziomie rozwoju gospodarczego poszczególnych systemów przestrzennych była przede wszystkim działalność pozarolnicza. Obserwuje się wyraźny związek między poziomem rozwoju gospodarczego poszczególnych województw oraz uzyskiwanej wydajności pracy a udziałem pracujących w działalności pozarolniczej w ogólnej liczbie pracujących (tab. 1). Poziom rozwoju danego systemu przestrzennego (PKB na 1 mieszkańca), a zwłaszcza wydajność pracy (WDB na 1 pracującego), są na ogół tym wyższe, im większy jest udział pracujących w działalności pozarolniczej w ogólnej liczbie pracujących (rys. 4).

Tego typu dodatnia zależność ma miejsce zarówno w odniesieniu do udziału pracujących w przemyśle i budownictwie ujmowanych łącznie (współczynniki korelacji 0,50 i 0,81), jak i udziału pracujących w usługach (współczynniki korelacji 0,56 i 0,83), w tym zwłaszcza w usługach rynkowych (współczynniki korelacji 0,63 i 0,85) (tab. 1) [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2003].



Rys. 2. Wydajność pracy w sektorze rolniczym w zależności od liczby pracujących na 100 ha użytków rolnych (49 województw, 1997 r.)

Fig. 2. Labour efficiency in agricultural sector in relation to the number of employees per 100 ha croplands (49 voivodships, 1997)



Rys. 3. Wydajność pracy w sektorze rolniczym w zależności od przeciętnej wielkości indywidualnego gospodarstwa rolnego (49 województw, 1997 r.)

Fig. 3. Labour efficiency in agricultural sector in relation to mean size of individual farm (49 voivodships, 1997)

Tabela 3. Wskaźniki wydajności pracy (WDB na 1 pracującego) i wybrane czynniki sektora rolniczego w grupie województw o intensywnej produkcji rolniczej na tle średnich wskaźników ogólnokrajowych, 1997 r.

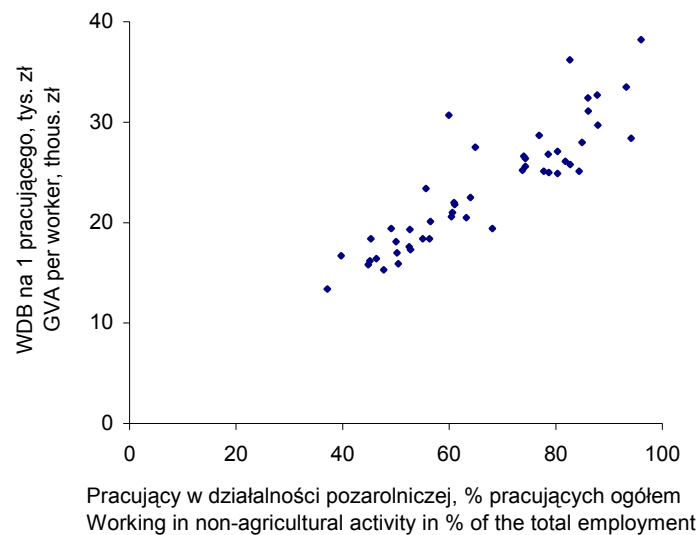
Table 3. Indices of labour efficiency (GVA per worker) and selected factors of agricultural sector in voivodships of intensive farming against mean national indices (1997)

Województwo Voivodship	WDB ¹⁾ na 1 pracującego w sektorze rolniczym GVA ¹⁾ per worker in agriculture tys. zł thous. zł	Liczba pracujących na 100 ha użytków rolnych Employed per 100 ha croplands	Przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego ha użytków rolnych Mean size of farm ha croplands
Warszawskie	16,3	25,6	4,3
Leszczyńskie	14,2	18,8	9,7
Poznańskie	13,4	15,2	12,0
Pilskie	12,9	11,7	14,5
Elbląskie	11,9	9,4	16,3
Polska Poland	5,3	23,6	6,9

Źródło: wyliczenia własne; Rocznik Statystyczny Województw GUS, Warszawa, lata 1998 i 1999.

Source: own calculations, Statistical Yearbook of Voivodships, GUS, Warszawa, 1998 and 1999.

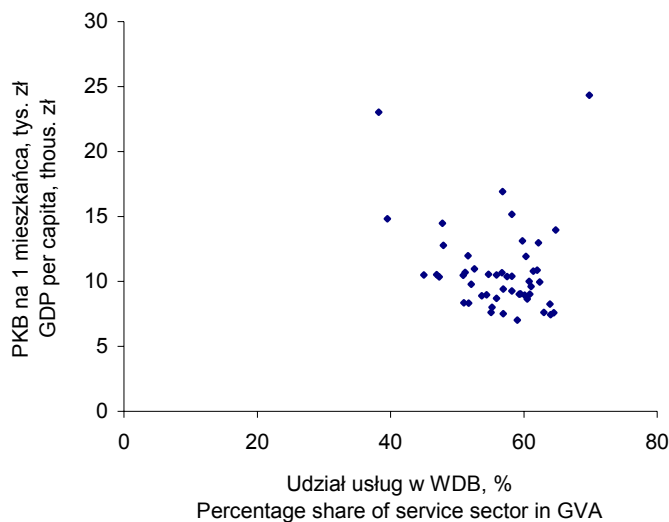
¹⁾ Jak w tabeli 1. ¹⁾ As in tab. 1.



Rys. 4. Średnia wydajność pracy a udział pracujących w działalności pozarolniczej w ogólnej liczbie pracujących (49 województw, 1997 r.)

Fig. 4. Mean labour efficiency and the share of employed in non-agricultural activity in the total employment (49 voivodships, 1997)

Na uwagę zasługuje przy tym fakt, że w ujęciu regionalnym związek między poziomem rozwoju ekonomicznego systemów przestrzennych a strukturą sektora wytwarzanej wartości dodanej brutto jest już mniej wyraźny niż w przypadku struktury pracujących. Duży (ok. 60%) udział usług w strukturze wytwarzanej wartości dodanej brutto (z uwagi na ich złożony charakter – usługi rynkowe i nierynkowe) może mieć miejsce zarówno w województwach charakteryzujących się względnie wysokim jak i niskim poziomem rozwoju (rys. 5).



Rys. 5. Poziom rozwoju gospodarczego a udział usług w wartości dodanej brutto (49 województw, 1997 r.)

Fig. 5. Economic development and the share of service sector in gross value added (49 voivodships, 1997)

W wielu województwach (nowosądeckim, przemyskim, chełmskim, białkopodlaskim czy zamojskim), charakteryzujących się relatywnie niskim poziomem działalności produkcyjnej, zwłaszcza przemysłowej, usługi związane z zaspokajaniem podstawowych, w tym socjalnych, potrzeb bytowych ludności stanowiły zasadniczy odsetek wytwarzanej ogólnej wartości dodanej brutto. Usługi te nie były jednak dostatecznym impulsem do przyspieszenia rozwoju gospodarczego tych województw z powodu ich niskiego poziomu w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ

W istniejących w kraju uwarunkowaniach podstawowym czynnikiem rozwoju gospodarczego systemów przestrzennych, w tym również obszarów wiejskich, jest

działalność pozarolnicza. Jej rozwój przyczynia się do zmniejszenia nadmiaru pracujących w rolnictwie, a w konsekwencji do wzrostu wydajności nie tylko w sektorze rolniczym, ale i w całej gospodarce.

Potrzeba zapewnienia skutecznej polityki gospodarczej, zarówno strukturalnej jak i przestrzennej (na szczeblu ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym), a także efektywnego wykorzystania środków finansowych, w tym uzyskiwanych z UE, wymaga dobrego rozpoznania zróżnicowania przestrzeni społeczno-gospodarczej kraju, a zwłaszcza poziomu rozwoju działalności pozarolniczej. Znajomość specyfiki i skali zróżnicowań przestrzennych jest bowiem niezbędna dla prawidłowego określenia obszarów problemowych oraz ich uszeregowania według stopnia ważności, a także opracowania bilansu potrzeb i możliwości finansowych niezbędnych do realizacji kompleksowej polityki regionalnej. Rozpoznanie takie powinno opierać się na bazie danych gmin (z wyróżnieniem obszarów wiejskich i miast), gdyż interpretacja uśrednionych danych dotyczących tylko województw czy powiatów, może służyć analizie i prowadzić do zacierania występujących znacznych zróżnicowań przestrzennych oraz rzeczywistych problemów.

W badaniu przestrzennego zróżnicowania działalności gospodarczej, w tym zwłaszcza pozarolniczej, w układzie jednostek mniejszych niż województwo (powiaty, gminy, miasta, wsie), zasadniczym problemem jest pozyskanie odpowiednich danych statystycznych. Brak danych o wielkości produkcji czy wartości dodanej brutto wytworzonej w tego typu przekrojach przestrzennych powoduje, że szczególnie cennym źródłem informacji, umożliwiającym pośrednią ocenę różnic w poziomie rozwoju działalności pozarolniczej oraz aktywności ekonomicznej ludności w układzie gmin (w tym obszarów wiejskich i miast), są materiały statystyczne pochodzące z BDL GUS. Szczególnie przydatne mogą tu być dane dotyczące m.in. liczby pracujących ogółem, głównie w działalności pozarolniczej, oraz liczby zakładów osób fizycznych rejestrowanych w systemie REGON, a także dochodów budżetów gmin wynikających z udziału w podatkach od osób fizycznych i prawnych, stanowiących dochód budżetu państwa. Dane te umożliwiają przeprowadzenie wieloczynnikowej analizy zróżnicowania działalności pozarolniczej w skali regionalnej i mikroregionalnej, w tym na obszarach wiejskich i w miastach [ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, 2003; ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, BUJARKIEWICZ, ŁOJEWSKI, 2003; ŁOJEWSKI, 2001; ŁOJEWSKI, ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, BUJARKIEWICZ, 2000]. Szczegółową analizę wybranych czynników w ujęciu mikroregionalnym przeprowadzono głównie dla obszarów wiejskich.

PRACUJĄCY W DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ

Dane BDL GUS uwzględniają podział terytorialny pracujących według faktycznego miejsca pracy (a nie zamieszkania) i nie obejmują rolników indywidualnych oraz małych podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 5 osób.

Przyjmując, że liczba pracujących w sekcji rolnictwo, poza rolnikami indywidualnymi, jest znikoma w skali kraju (w 1998 r. mniej niż 1% ogółu pracujących poza rolnictwem indywidualnym), można oszacować, że dane pochodzące z BDL GUS obejmują średnio w kraju około 80%, a w poszczególnych województwach od 77,3 do 88,0% pracujących w działalności pozarolniczej.

Z obliczonej struktury przestrzennej pracujących (tab. 4) wynika, że zaledwie około 15,7% tego typu miejsc pracy znajduje się na obszarach wiejskich. Miejsca pracy w działalności pozarolniczej (podmioty o liczbie pracujących >5 osób) znajdują się przede wszystkim w miastach (84,3%), zwłaszcza dużych. W 1998 r. liczba pracujących w działalności pozarolniczej w przeliczeniu na 100 mieszkańców wynosiła średnio w kraju 24,1, na obszarach wiejskich tylko 9,9, a w miastach – 32,8. Największą liczbą pracujących w działalności pozarolniczej na wsi w relacji do liczby ludności charakteryzowały się województwa: śląskie, wielkopolskie,

Tabela 4. Liczba i struktura pracujących w poszczególnych województwach, w tym na wsi i w miastach, w 1998 r. według BDL GUS

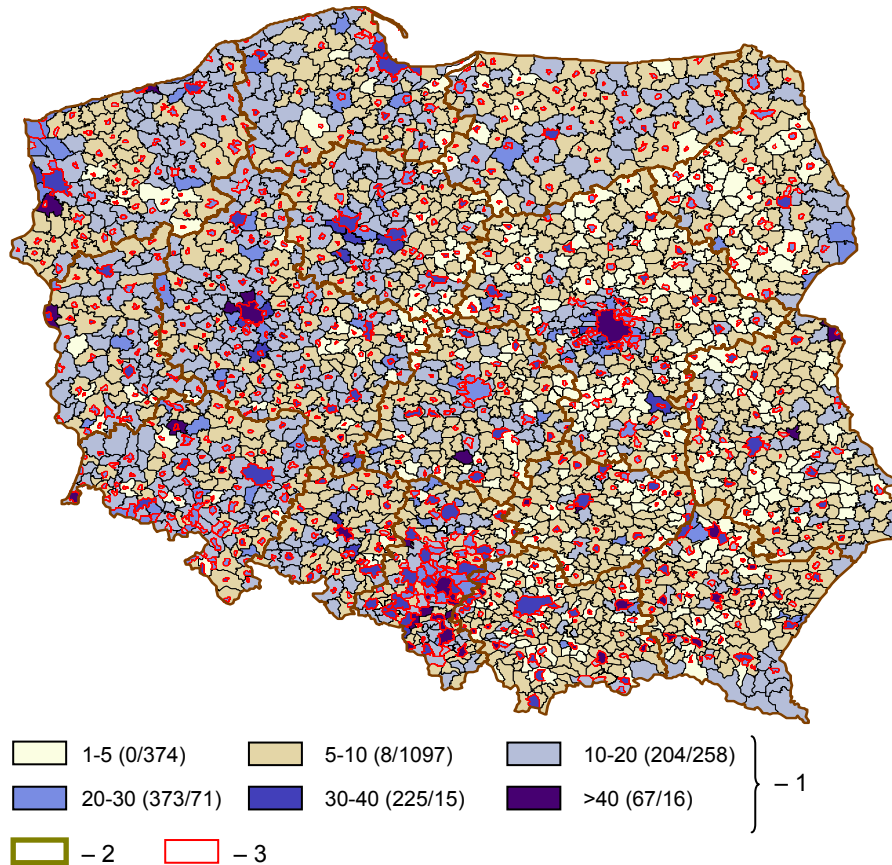
Table 4. The size and structure of employment in particular voivodships in towns and villages (year 1998 acc. to LDB of the GUS)

Województwo Voivodship	Pracujący Workers						
	ogółem total		ogółem, % total, %		na 100 mieszkańców per 100 inhabitants		
	tys. thous.	%	wieś village	miasto town	razem total	wieś village	miasto town
Dolnośląskie	730,2	7,9	14,4	85,6	24,5	12,4	29,3
Kujawsko-pomorskie	483,7	5,2	16,7	83,3	23,0	10,2	30,8
Lubelskie	419,6	4,5	22,4	77,6	18,7	7,9	31,2
Lubuskie	240,1	2,6	17,1	82,9	23,5	11,4	30,0
Łódzkie	609,0	6,5	16,6	83,4	22,9	10,8	29,4
Małopolskie	722,1	7,8	16,1	83,9	22,5	7,3	37,2
Mazowieckie	1406,0	15,1	11,5	88,5	27,8	8,9	38,3
Opolskie	248,5	2,7	22,4	77,6	22,8	10,8	33,7
Podkarpackie	444,8	4,8	22,1	77,9	21,0	7,9	39,7
Podlaskie	229,5	2,5	16,2	83,8	18,8	7,3	27,0
Pomorskie	521,7	5,6	15,0	85,0	23,9	11,4	29,6
Śląskie	1410,1	15,2	9,1	90,9	28,9	12,8	33,0
Świętokrzyskie	265,2	2,9	20,8	79,2	20,0	7,7	34,6
Warmińsko-mazurskie	307,3	3,3	19,0	81,0	21,0	10,0	28,3
Wielkopolskie	848,3	9,1	21,2	78,8	25,3	12,6	34,7
Zachodniopomorskie	414,5	4,5	15,6	84,4	23,9	12,4	28,9
Polska Poland	9300,6	100,0	15,7	84,3	24,1	9,9	32,8

dolnośląskie i zachodniopomorskie; najmniejszą natomiast województwa: podlaskie, małopolskie, świętokrzyskie i lubelskie (tab. 4).

Zróżnicowanie przestrzenne liczby pracujących w przeliczeniu na 100 mieszkańców w 6 przedziałach: 1–5, 5–10, 10–20, 20–30, 30–40 i powyżej 40 pracujących przedstawiono w skali kraju w układzie gmin (w tym obszarów wiejskich i miast) (rys. 6).

W 95% gmin liczba pracujących na 100 mieszkańców obszarów wiejskich nie przekraczała 20, w tym w 68% gmin była mniejsza od 10 pracujących. Największym udziałem pracujących w ludności ogółem charakteryzowały się obszary wiejskie położone w bliskim sąsiedztwie miast, zwłaszcza dużych aglomeracji oraz



Rys. 6. Zróżnicowanie przestrzenne (wg gmin) pracujących ogółem na 100 mieszkańców na obszarach wiejskich i w miastach, dane BDL GUS z 1998 r. [Problemy ..., 2001]: 1 – pracujący ogółem na 100 mieszkańców (miasta/wsie); 2 – granice województw; 3 – granice miast

Fig. 6. Spatial differentiation (acc. to communes) of workers per 100 inhabitants in rural areas and towns, data from LDB of GUS 1998 [Problemy ..., 2001]: 1 – workers per 100 inhabitants (towns/rural areas); 2 – voivodship borders; 3 – town borders

ośrodków miejsko-przemysłowych. Koncentracja miejsc pracy na urbanizujących się obszarach wiejskich widoczna była zwłaszcza wokół miast Śląska, Warszawy, Poznania, Wrocławia, miast województwa dolnośląskiego, Szczecina, konurbacji bydgosko-toruńskiej, Trójmiasta, Łodzi oraz innych miast (Zielonej Góry, Olsztyna, Koszalina, Słupska).

Większość obszarów wiejskich charakteryzujących się bardzo małą (<5) liczbą pracujących na 100 mieszkańców znajduje się we wschodniej, południowo-wschodniej i centralnej Polsce, w województwach: podlaskim, małopolskim, świętokrzyskim, podkarpackim, lubelskim i mazowieckim. W tej części kraju uwagę zwraca relatywnie małe oddziaływanie dużych miast na rozwój w ich wiejskim zapleczu zakładów pracy o liczbie pracujących >5 osób. Dotyczy to Krakowa, Lublina, Białegostoku, Kielc i Rzeszowa. Także oddziaływanie Warszawy, jakkolwiek widoczne, ograniczone jest do gmin i miast położonych w jej najbliższym sąsiedztwie (rys. 6).

PODMIOTY GOSPODARCZE ZAREJESTROWANE W SYSTEMIE REGON

Pozarolniczą działalność gospodarczą oraz aktywność ekonomiczną ludności w układzie województw, w tym miast i obszarów wiejskich, pośrednio charakteryzują dane (według BDL GUS) dotyczące podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON (tab. 5). Brak informacji dotyczących skali działania podmiotów gospodarczych czy liczby pracujących ogranicza wartość poznawczą tych danych. Jednakże rejestrowane w systemie REGON podmioty, w tym zwłaszcza zakłady osób fizycznych, stanowią istotne, chociaż niepełne, źródło brakujących informacji, zwłaszcza w odniesieniu do działalności małych jednostek gospodarczych (do 5 osób pracujących).

Z szacunku wynika, że tego typu małe jednostki gospodarcze zatrudniają około 20% ogółu pracujących w działalności pozarolniczej. Zatem liczba takich zakładów, zwłaszcza odniesiona do liczby mieszkańców, może być uzupełniającym źródłem informacji na temat przestrzennego zróżnicowania aktywności ekonomicznej ludności i działalności nie objętej wcześniej omawianą statystyką pracujących według BDL GUS.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 5., tylko 23,2% ogółu zakładów osób fizycznych znajdowało się na obszarach wiejskich, natomiast aż 76,8% – w miastach, w tym 52,4% w miastach dużych [Problemy ..., 2001].

Przeciętnie na 100 mieszkańców przypada 5,6 tego typu jednostek w kraju, w tym 3,6 – na wsi, a 7,0 w miastach. Na obszarach wiejskich najczęściej zarejestrowanych zakładów osób fizycznych na 100 mieszkańców było odpowiednio w województwach: śląskim, zachodniopomorskim, lubuskim, dolnośląskim i wielkopolskim; najmniej natomiast w województwach: lubelskim, podlaskim, świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim i opolskim.

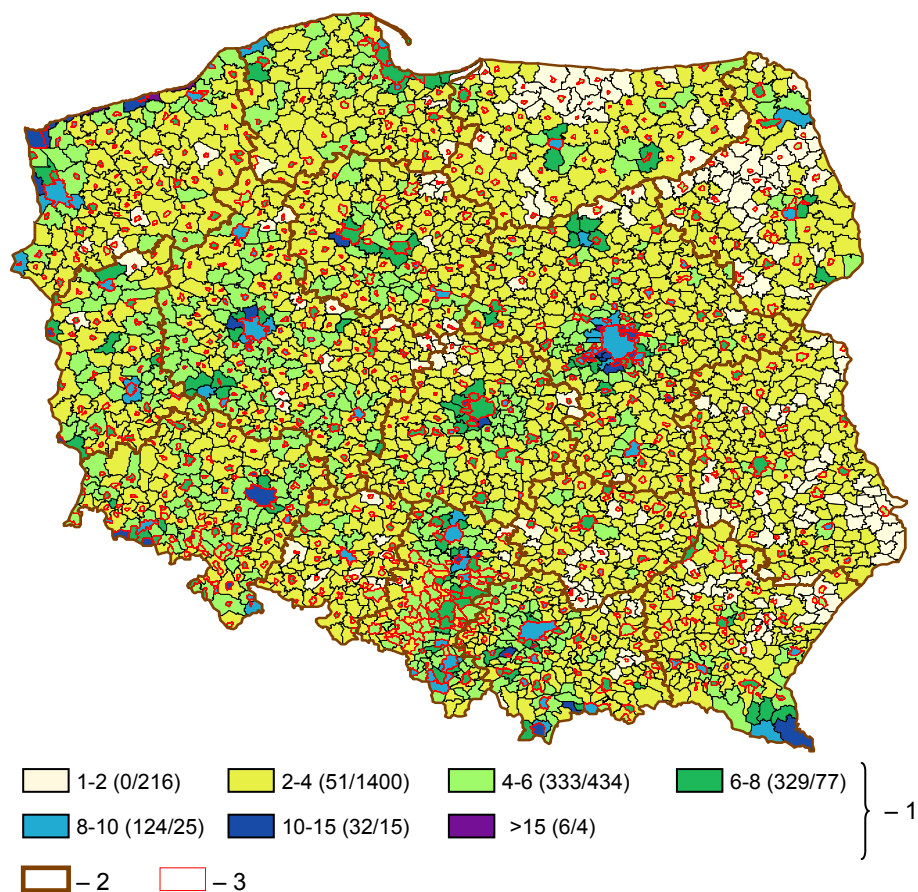
Tabela 5. Liczba i struktura zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON w poszczególnych województwach, w tym w miastach i na wsi, według BDL GUS w 1998 r.

Table 5. The number and structure of private companies registered in the REGON system in particular voivodships in towns and villages (year 1998 acc. to LDB of the GUS)

Województwo	Zakłady osób fizycznych Companies						
	razem tys. total thous.	struktura structure %	razem total		na 100 mieszkańców per 100 inhabitants		
			wieś village	miasto town	razem total	wieś village	miasto town
Dolnośląskie	200,0	8,8	17,4	82,6	6,7	4,1	7,7
Kujawsko-pomorskie	119,7	5,3	23,3	76,7	5,7	3,5	7,0
Lubelskie	97,5	4,3	31,0	69,0	4,4	2,5	6,5
Lubuskie	65,9	2,9	22,9	77,1	6,4	4,2	7,7
Łódzkie	158,9	7,0	21,1	78,9	6,0	3,6	7,2
Małopolskie	182,3	8,0	32,9	67,1	5,7	3,8	7,5
Mazowieckie	358,9	15,8	19,8	80,2	7,1	3,9	8,9
Opolskie	50,7	2,2	29,6	70,4	4,7	2,9	6,3
Podkarpackie	94,6	4,2	39,5	60,5	4,5	3,0	6,6
Podlaskie	60,5	2,7	22,2	77,8	5,0	2,6	6,7
Pomorskie	131,3	5,8	19,7	80,3	6,0	3,8	7,0
Śląskie	281,3	12,4	16,6	83,4	5,8	4,7	6,0
Świętokrzyskie	60,3	2,6	33,1	66,9	4,5	2,8	6,6
Warmińsko-mazurskie	73,2	3,2	22,8	77,2	5,0	2,9	6,4
Wielkopolskie	213,9	9,4	26,9	73,1	6,4	4,1	8,1
Zachodniopomorskie	125,5	5,5	18,4	81,6	7,3	4,4	8,5
Polska Poland	2274,5	100,0	23,2	76,8	5,6	3,6	7,0

Zróżnicowanie przestrzenne zakładów osób fizycznych w przeliczeniu na 100 mieszkańców obszarów wiejskich w 7 przedziałach: 1–2, 2–4, 4–6, 6–8, 8–10, 10–15 i powyżej 15 zakładów, a miast w 6 przedziałach (z pominięciem dolnego przedziału 1–2 zakładów) przedstawiono w skali kraju, w układzie gmin (rys. 7).

W większości gmin na obszarach wiejskich (74,4%) liczba zakładów osób fizycznych w przeliczeniu na 100 mieszkańców jest mniejsza od 4, a tylko w 2% gmin jest większa od 8. Podobnie jak liczba pracujących, również liczba zakładów osób fizycznych na wsi koncentruje się głównie wokół dużych aglomeracji: Warszawy, miast Śląska, Poznania, Szczecina, Krakowa, Wrocławia, Łodzi, konurbacji bydgosko-toruńskiej czy Trójmiasta.



Rys. 7. Zróżnicowanie przestrzenne zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 100 mieszkańców, według BDL GUS z 1998 r. [Problemy ..., 2001]; 1 – liczba zakładów na 100 mieszkańców (miasta/wsie); 2 – granice województw; 3 – granice miast

Fig. 7. Spatial differentiation of private companies registered in the REGON system per 100 inhabitants acc. to LDB of GUS 1998 [Problemy ..., 2001]; 1 – number of companies per 100 inhabitants (towns/rural areas); 2 – voivodship borders; 3 – town borders

DOCHODY BUDŻETÓW GMIN Z TYTUŁU UDZIAŁU W PODATKACH STANOWIĄCYCH DOCHÓD BUDŻETU PAŃSTWA

Relacje dochodów budżetów gmin z tytułu udziału w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa charakteryzują w pewnym przybliżeniu relacje łącznych dochodów uzyskiwanych przez osoby fizyczne i prawne z działalności pozarolniczej, a w przypadku osób fizycznych – częściowo także z niezarobkowych źródeł utrzymania.

Dochody gmin uzyskiwane z tytułu udziału w podatkach od osób prawnych stanowiły w skali kraju zaledwie 6,8%. Udział gmin wiejskich w skali kraju wynosił w nich 5,9% i był stosunkowo duży w województwach łódzkim (17,3%), lubelskim (15%) i opolskim (14,2%).

W strukturze łącznych dochodów gmin z tytułu udziału w podatkach od osób fizycznych i prawnych dochody gmin wiejskich stanowiły 13,7%, miejsko-wiejskich – 13,4%, a miejskich – 72,9%, co wskazuje na wysoką koncentrację działalności gospodarczej i uzyskiwanych z niej dochodów w miastach (tab. 6).

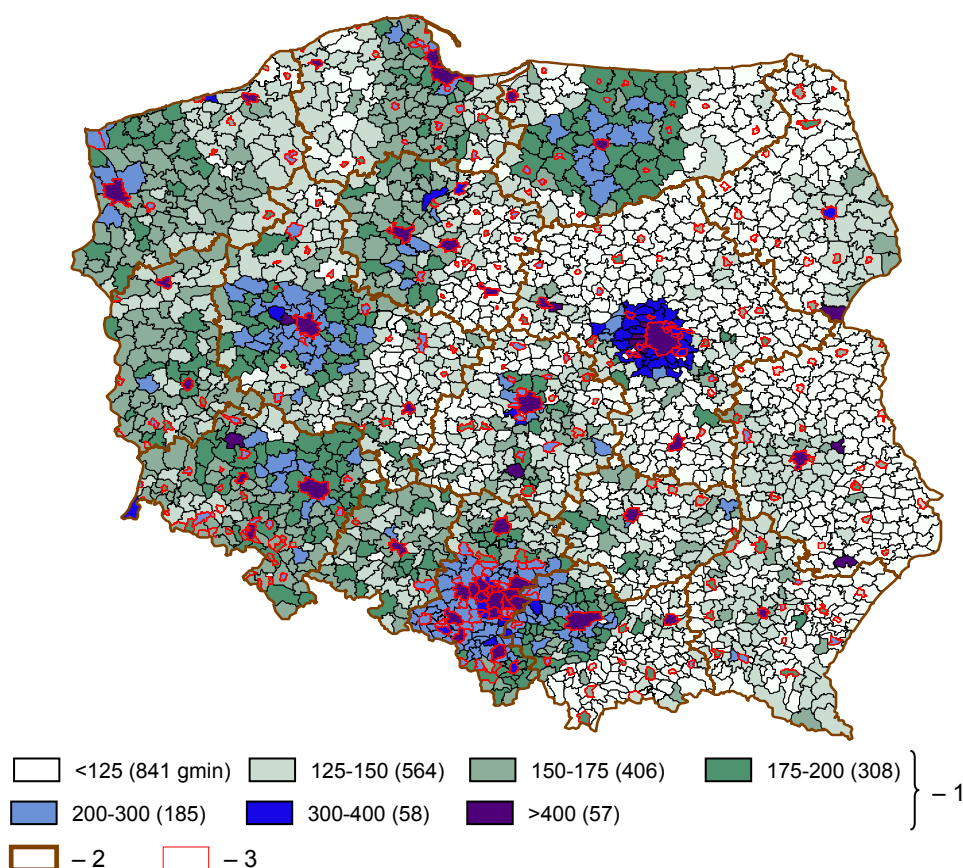
Omawiane dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach wiejskich (średnio 144,3 zł) były niższe 3,3 razy niż w gminach miejskich i 1,3 razy niż w gminach miejsko-wiejskich. Najwyższe były w województwie śląskim, a następnie dolnośląskim i wielkopolskim, najniższe natomiast w województwach: podlaskim, lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim (tab. 6).

Tabela 6. Wielkość i struktura dochodów budżetów gmin z tytułu udziału w podatkach od osób fizycznych i prawnych (według 16 województw) w gminach wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich w 1998 r.

Table 6. Amount and structure of communes' incomes from taxes paid by persons and companies (16 voivodships) in rural, town-rural and town communes in 1998

Województwo Voivodship	Udział gmin, % Communes share			Dochód, zł na 1 mieszkańca Per capita income in zł			
	wiejskich rural	miejsko- -wiejskich town-rural	miej- skich town	ogółem total	w gminach in communes		
					wiejskich rural	miejsko- -wiejskich town-rural	miejskich town
Dolnośląskie	10,0	16,3	73,7	297,7	169,4	198,7	378,4
Kujawsko-pomorskie	12,0	13,6	74,4	296,0	134,3	173,9	436,7
Lubelskie	31,7	8,2	60,1	181,5	115,5	137,2	271,5
Lubuskie	12,1	27,2	60,7	253,5	152,6	168,6	394,7
Łódzkie	14,1	7,7	78,2	288,5	142,3	159,0	392,9
Małopolskie	18,9	21,5	39,6	267,1	139,5	211,5	433,4
Mazowieckie	12,1	9,5	78,4	346,3	142,9	221,9	485,8
Opolskie	16,6	40,4	43,0	229,1	153,0	174,0	448,1
Podkarpackie	29,2	15,5	55,3	191,1	123,1	140,8	314,7
Podlaskie	19,0	12,3	68,7	191,3	109,3	127,1	272,0
Pomorskie	12,0	6,1	81,9	325,1	153,2	159,8	428,8
Śląskie	8,2	4,0	87,8	439,0	211,4	233,7	510,6
Świętokrzyskie	22,9	21,3	55,8	212,8	124,5	158,4	368,7
Warmińsko-mazurskie	16,6	17,7	65,7	257,2	151,9	163,6	382,9
Wielkopolskie	12,7	23,5	63,8	293,1	154,7	179,6	497,8
Zachodniopomorskie	9,4	23,9	66,7	262,3	150,7	177,5	362,0
Polska Poland	13,7	13,4	72,9	294,7	144,3	181,3	428,0

Na rysunku 8. scharakteryzowano zróżnicowanie przestrzenne dochodów budżetów gmin uzyskanych w 1998 r. z tego tytułu, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, w następujących przedziałach: do 125 zł, 125–150 zł, 150–175 zł, 175–200 zł, 200–300 zł, 300–400 zł i powyżej 400 zł. Wysokimi dochodami (powyżej 200 zł na 1 mieszkańca) charakteryzowało się zaledwie 12,4% gmin. Były to przede wszystkim gminy miejskie, a także miejsko-wiejskie i wiejskie położone głównie wokół większych miast. W wielkich miastach dochody te były szczególnie wysokie (powyżej 400 zł na 1 mieszkańca).



Rys. 8. Zróżnicowanie przestrzenne dochodów budżetów gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich (w zł na 1 mieszkańca), według BDL GUS z 1998 r. [ŁOJEWSKI, ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, BUJARKIEWICZ, 2000; Problemy ..., 2001]; 1 – udział w podatkach w zł na 1 mieszkańca (liczba gmin) stanowiących dochód budżetu państwa; 2 – granice województw; 3 – gminy miejskie

Fig. 8. Spatial differentiation of incomes in town, rural-town and rural communes (in zł per capita) acc. to LDB of GUS 1998 [ŁOJEWSKI, ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, BUJARKIEWICZ, 2000; Problemy ...,

2001]; 1 – per capita share in state taxes (number communes); 2 – voivodship borders, 3 – town communes

Najniższe dochody (do 125 zł na 1 mieszkańca) występowały w 58% gmin wiejskich i miejsko-wiejskich położonych peryferyjnie oraz o dużym udziale ludności związanej z rolnictwem; dotyczy to przede wszystkim gmin położonych w województwach wschodniej i centralnej Polski [ŁOJEWSKI, ADAMCZYK-ŁOJEWSKA, BUJARKIEWICZ, 2000; Problemy..., 2001].

WNIOSKI

1. W Polsce w latach dziewięćdziesiątych zmianom w nominalnej strukturze PKB nie towarzyszyły odpowiednie zmiany w strukturze sektorowej pracujących. W rezultacie miało miejsce nadmierne pogłębianie się dysproporcji w wielkości wytworzonego PKB na 1 mieszkańca między poszczególnymi sektorami na niekorzyść sektora rolniczego.

2. Przeprowadzona w układzie byłych 49 województw analiza korelacyjna wykazała, że istnieje wyraźny związek między przestrzenną strukturą sektorową gospodarki, w tym zwłaszcza strukturą sektorową pracujących, a terytorialnym zróżnicowaniem poziomu rozwoju gospodarczego i społecznej wydajności pracy. W istniejących uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych kraju czynnikiem decydującym o rozwoju systemów przestrzennych, w tym również obszarów wiejskich, jest przede wszystkim działalność pozarolnicza.

3. W Polsce występuje istotne zróżnicowanie przestrzeni, w tym obszarów wiejskich, ze względu na poziom rozwoju działalności pozarolniczej. Wykazała to przeprowadzona, z wykorzystaniem danych BDL GUS i techniki GIS, analiza wybranych czynników (pracujących poza rolnictwem, zakładów osób fizycznych rejestrowanych w systemie REGON oraz dochodów gmin uzyskiwanych z tytułu udziału w podatku dochodowym) charakteryzujących pośrednio poziom rozwoju działalności pozarolniczej w przekroju regionów i mikroregionów, z wyodrębnieniem obszarów wiejskich i miast. Następuje koncentracja działalności pozarolniczej w miastach (głównie dużych), a na obszarach wiejskich wokół tych miast; dotyczy to przede wszystkim Warszawy oraz miast południowo-zachodniej i zachodniej Polski. Większość obszarów wiejskich, a także małych i średnich miast, położonych peryferyjnie w stosunku do dużych aglomeracji, zwłaszcza we wschodniej, a częściowo także w centralnej części kraju, charakteryzuje się względnie niskim i bardzo niskim poziomem rozwoju działalności pozarolniczej.

Konsekwencją takiej sytuacji są duże różnice w poziomie rozwoju regionów i mikroregionów, wykazujące tendencję do pogłębiania się i polaryzacji – tworzenia obszarów rozwijających się głównie wokół aglomeracji i dużych miast, a także

opóźnionych w rozwoju obszarów peryferyjnych o dużym udziale funkcji rolniczych.

4. Pogłębiające się przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju może stać się istotną barierą rozwoju rynku i całej gospodarki, zwłaszcza gdy, tak jak obecnie w Polsce, zagrożone marginalizacją obszary peryferyjne obejmują dużą część powierzchni oraz ludności kraju. Stąd, w świetle doświadczeń krajów UE, konieczne jest świadome i aktywne oddziaływanie na rozwój strukturalny i przestrzenny z uwzględnieniem nie tylko kryteriów efektywności mikroekonomicznej, ale także makroekonomicznej. Nawet wysoka w ujęciu mikroekonomicznym efektywność zasobów wytwórczych w ośrodkach wzrostu, ale małe wykorzystanie zasobów (np. pracy) w obszarach peryferyjnych, może bowiem oznaczać niską efektywność w skali całego kraju czy regionu.

Podstawą polityki gospodarczej na różnych poziomach organizacji powinno być rozpoznanie naukowe uwarunkowań rozwojowych związanych zarówno ze strukturą sektorową jak i przestrzenną gospodarki.

LITERATURA

- ADAMCZYK-ŁOJEWSKA G., 2001. Uwarunkowania procesów rozwojowych w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem działalności produkcyjnej. W: Problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i miast. Wyniki badań ekonomiczno-przestrzennych. Pr. zbior. Red. nauk. S. Łojewski. Bydgoszcz: Wydaw. Uczeln. ATR s. 21–43.
- ADAMCZYK-ŁOJEWSKA G., 2003. Uwarunkowania strukturalne i przestrzenne rozwoju gospodarczego Polski. Bydgoszcz: Wydaw. Uczeln. ATR ss. 184.
- ADAMCZYK-ŁOJEWSKA G., BUJARKIEWICZ A., ŁOJEWSKI S., 2003. Miasta rozwijające się i opóźnione w rozwoju w świetle wyników badań ekonomiczno-przestrzennych. Człowiek i Środowisko 3–4 s. 75–91.
- ŁOJEWSKI S., 2001. Obszary wiejskie rozwijające się i opóźnione w rozwoju w świetle wyników badań ekonomiczno-przestrzennych. Woda Środ. Obsz. Wiej. t 1. z. 1(1) s. 31–47.
- ŁOJEWSKI S., ADAMCZYK-ŁOJEWSKA G., BUJARKIEWICZ A., 2000. Determinants of sustainable development of rural areas in Poland – results of an economic-spatial analysis. J. Water Land Develop. no 4 s. 5–31.
- Problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i miast. Wyniki badań ekonomiczno-przestrzennych, 2001. Pr. zbior. Red. nauk. S. Łojewski. Bydgoszcz: Wydaw. Uczeln. ATR ss. 243.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003, 2003. Warszawa GUS.

Grażyna ADAMCZYK-ŁOJEWSKA

**SPATIAL DIFFERENTIATION OF NON-AGRICULTURAL ACTIVITY
IN RURAL AREAS**

Key words: economic development, non-agricultural activity, rural areas, sectoral structure, spatial differentiation

S u m m a r y

The paper presents studies on spatial and structural determinants of economic development in rural areas. Correlation between territorial differentiation of economic development and sectoral structure of economy is described in regional aspect and then the importance of non-agricultural activities for the development of spatial systems is discussed. Selected factors that indirectly characterise differentiation of non-agricultural development (like the number of employees in that activity, the number of private companies registered in the REGON system, communal incomes from taxes) were analysed using Local Database (LDB) of the Main Statistical Office and the GIS techniques in regions and microregions with the distinction of rural areas and towns. Concluding remarks arising from the analysis of structural and spatial determinants of rural development are presented.

Recenzenci:

prof. dr hab. Stanisław Drupka

prof. dr hab. Wojciech Józwiak

Praca wpłynęła do Redakcji 16.01.2004 r.

